

LEDNINGSARBETEN KRING KARLSTRÖMS BRUKSMILJÖ

RAÄ 113
KRISTBERGS SOCKEN
MOTALA KOMMUN
ÖSTERGÖTLANDS LÄN

PETTER NYBERG

Ledningsarbeten kring Karlströms bruksmiljö

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning.....	4
Syfte och frågeställningar.....	5
Metod och dokumentation.....	6
Resultat	6
Referenser	6
Tekniska uppgifter	7
Bilaga 1. Ritning.....	8

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

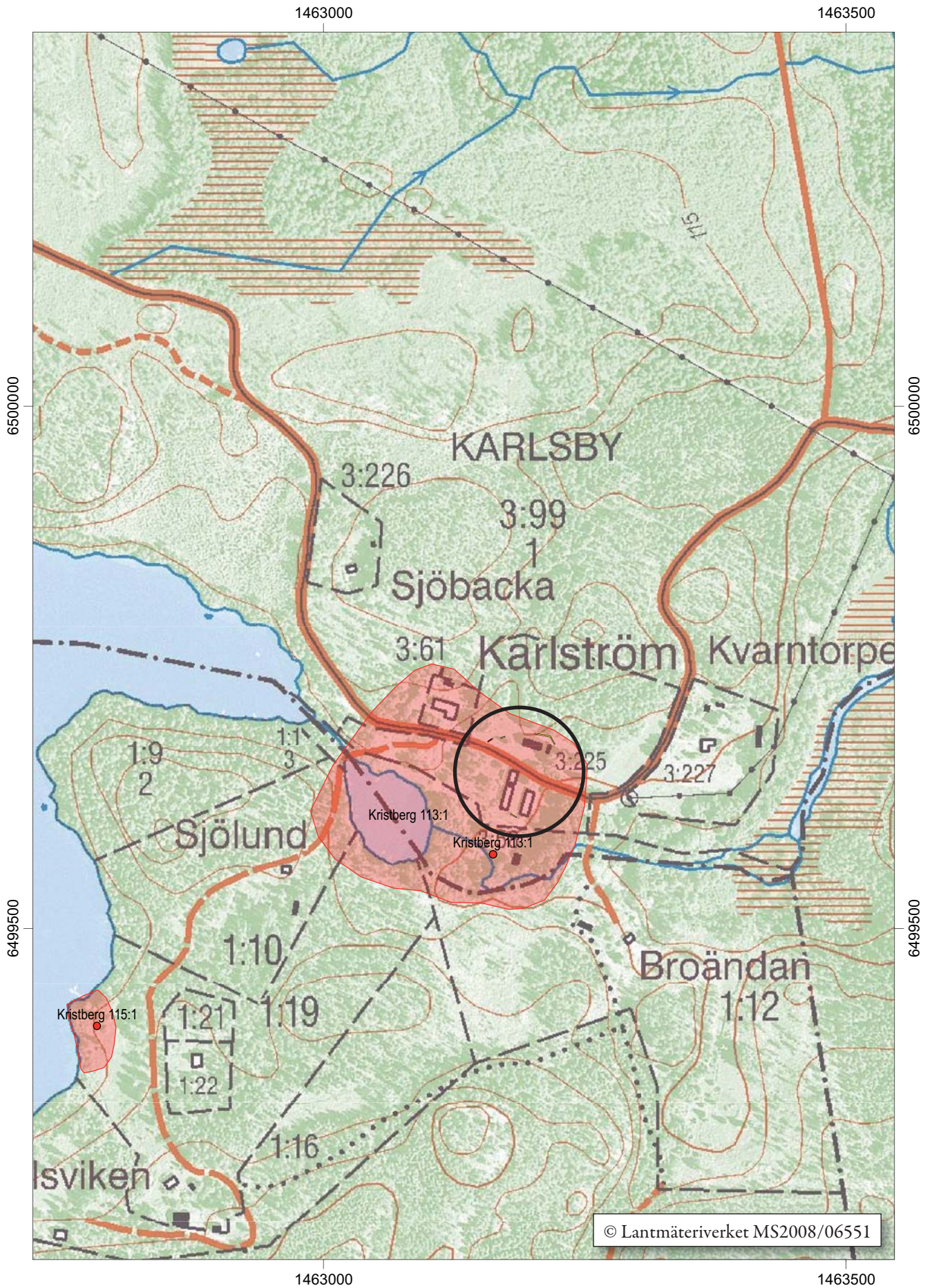
Under juli månad 2006 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll i samband med schaktning för ombyggnation av elnät vid Karlsby, Kristbergs socken, Motala kommun.

I ett av schakten, ca 0,5 m under nutida markytan, påträffades ett svart mycket sotigt lager med inslag av slagg, kol och tegel. Lagret var ca 0,6 m tjockt och fortsatte in i schaktväggen i öster, väster och söder. I övrigt påträffades inget av arkeologiskt intresse.

Uppdragsgivare var Vattenfall Eldistribution AB som även stod för de arkeologiska kostnaderna.

Petter Nyberg
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

Den arkeologiska förundersökningen, som utfördes under juli 2006, föranleddes av planerad ombyggnad av elnätet i området Karlsby 3:61, 3:58 m fl i Kristbergs socken, Motala kommun.

Totalt berördes en ca 2,5 km lång sträcka av ombyggnadsarbetet, varav ca 1,4 km omfattade nyschaktning för jordkabel. Schaktningsarbetena var i huvudsak tänkta att utföras längs vägbank men även kortare sträckor i tomtmark kom att beröras. Längs en ca 1,1 km lång sträcka raserades befintlig luftledning.

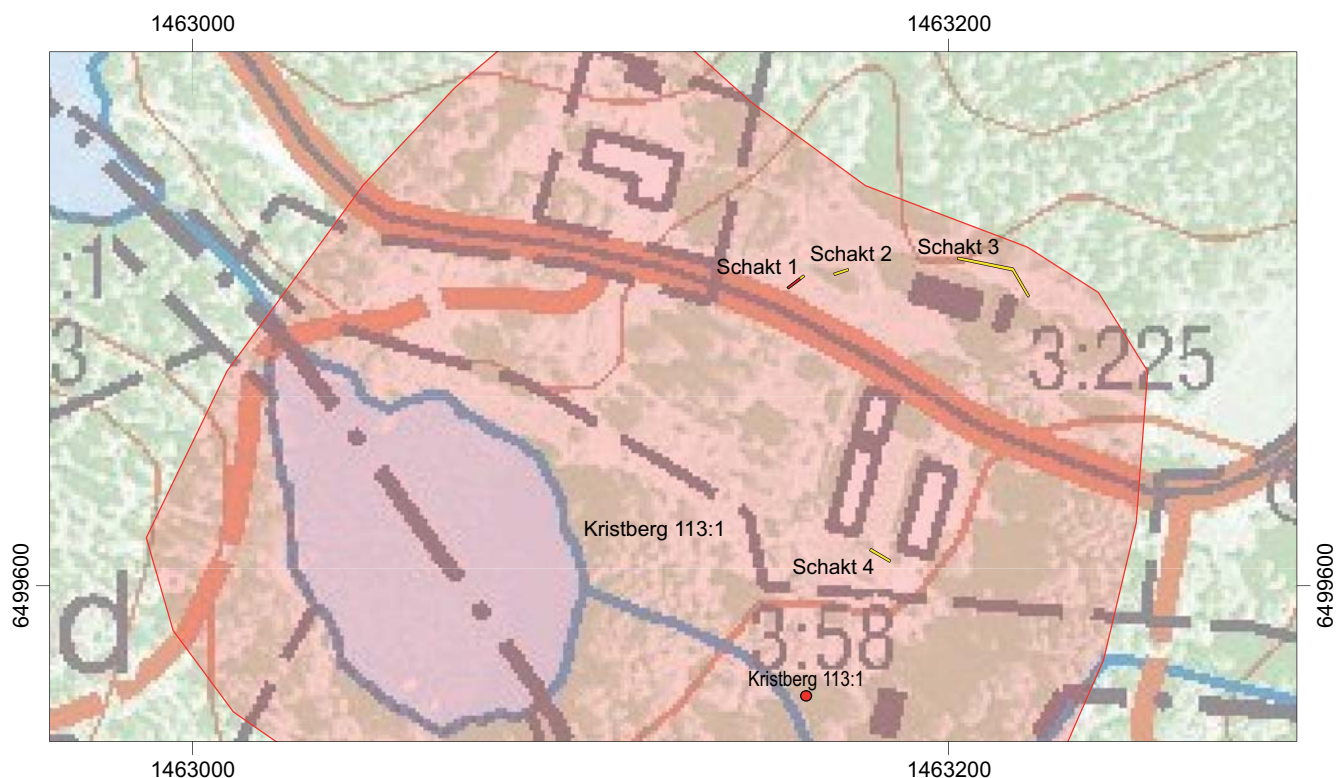
Uppdragsgivare var Vattenfall Eldistribution AB som även stod för de arkeologiska kostnaderna.

Områdesbeskrivning

Ombyggnaden av elnätet genomfördes kring bruksmiljön Karlström. Området är beläget i den norra skogsbygden mellan sjöarna Stora Vänstern i väster och Stråken i öster och karaktäriseras av kuperad moränmark med mängder av småsjöar och myrmarker. Det aktuella exploateringsområdet kring Karlström är beläget vid vattenflödet mellan de ovan nämnda sjöarna, ca 5 km norr om sjön Boren.

Utefter Stora Vänsterns avflöde till Stråken återfinns två lokaler av kulturhistoriskt intresse. Dessa ingår i länsstyrelsens naturvårdsplan och kulturminnesprogram (Länsstyrelsen i Östergötlands län, 1983) och utgörs av nämnda bruksmiljö (K74, Motala kommun) samt kvarnmiljön kring Litskvarn (K73, Motala kommun). Lämnings belägna i dessa kulturmiljöer är även markerade på registerkartan tillhörande fornminnesregistret. Litskvarn märks i det historiska källmaterialet redan år 1384 då *...ena quaern som heeter litins quaern* omnämns (SOFI, Litskvarn i Kristbergs socken). Litskvarn är beläget ca 1,5 km öster om det nu aktuella exploateringsområdet.

Den planerade ombyggnationen av elnätet genomfördes till viss del inom området för Karlströms bruksmiljö. Området ingår i fornminnesregistret (RAÄ 113, Kristbergs socken) och utgörs av ett 250 x 200 m (VNV-ÖSÖ) stort område med grund till stångjärnshammare, kallmurade forsrännor, damm, arbetarbostäder, magasin och uthus. Den under fornminnesinventeringen iakttagna hammargrunden är belägen i områdets sydöstra del och är ca 24 x 6 m (NV-SÖ) bestående av kraftigt övertorvade och tuktade stenar. Sparsamt med slagg fanns synligt inom området.

Figur 3. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med schakten markerade. Skala 1:2 000.

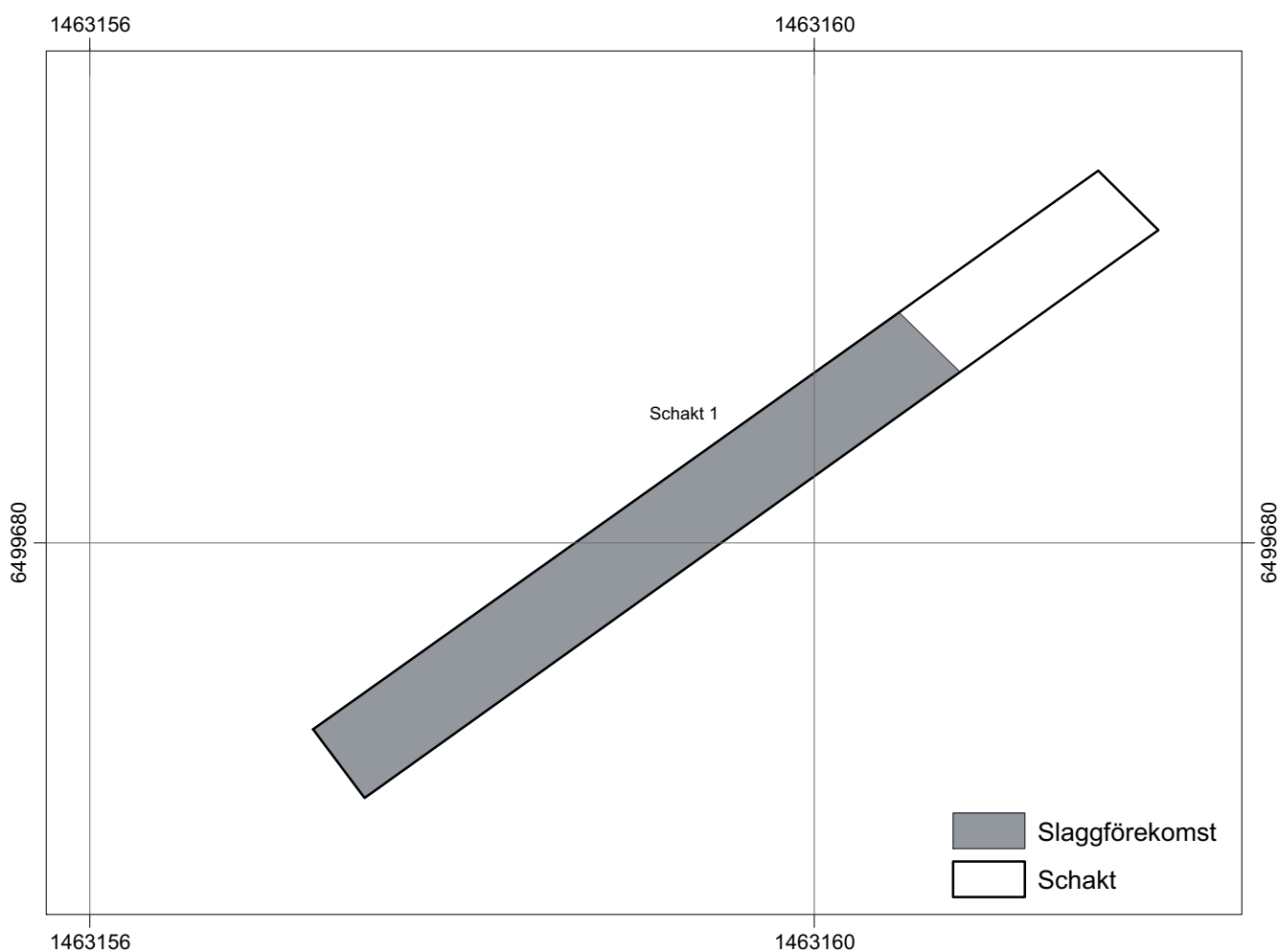
Enligt uppgift anlades bruket vid Karlström 1682 och bestod år 1818 av två hamrar, den övre och nedre, belägna på två olika platser. År 1684 upprättades en masugn i området men denna lades ned redan år 1693, efter ett knappt decennium, eftersom bristen på malm från Närke blev för stor. År 1848 avslutades produktionen i den övre och äldre av de två hamrarna. Denna bestod då av två härdar. Under tiden fram till år 1900, då bruket slutligen lades ned, bedrevs stångjärnsproduktionen i den nedre kvarvarande hammaren. Tackjärn köptes då från Nora bergslag (Bergsten 1946; Ridderstad 1917).

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att fastställa huruvida fast fornlämning kom att beröras av det planerade arbetsföretaget.

Förundersökningen skulle i första hand se på möjligheterna att placera jordkabelsträckningen i sådana lägen så att fornlämningsområdet med dess ovan mark synliga lämningar berördes i så liten grad som möjligt. På de ställen där detta inte var möjligt skulle kabelsträckningen stå under antikvarisk kontroll.

Om fast fornlämning av mindre omfattning påträffades skulle denna dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Förundersökningens resultat skulle ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet.

Figur 4. Schakt 1. Skala 1:40.

Enligt uppgifter från fornminnesregistret har endast en hammargrund kunnat identifieras i området för Karlströms bruksmiljö. Den arkeologiska förundersökningen i form av antikvarisk kontroll skulle uppmärksamma och om möjligt identifiera platsen för den andra hammargrunden.

Metod och dokumentation

Enligt den upprättade undersökningsplanen skulle förundersökningen ske i form av antikvarisk kontroll. Detta visade sig ur planerings- och samordningssynpunkt svårgörligt. För att arbetet skulle vara så smidigt som möjligt utfördes den arkeologiska förundersökningen genom att fyra söksschakt av varierande längd drogs utefter den planerade ledningssträckan. Schakt och fynd beskrevs och mättes in med GPS.

Resultat

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes inom den nordöstra delen av området för den registrerade fornlämningen RAÄ 113. Totalt drogs fyra söksschakt med en total längd av 38,5 löpmeter. Schaktbredden var 0,50 m och schaktdjupet mellan 0,30 och 1,20 m.

I ett av schakten (schakt 1), ca 0,5 m under nutida markytan, påträffades ett svart mycket sotigt lager med inslag av slagg, kol och tegel. Lagret var ca 0,6 m tjockt och fortsatte in i schaktväggen i öster, väster och söder. I övriga schakt påträffades inget av arkeologiskt intresse.

Referenser

Bergsten, K E. 1946. *Östergötlands bergslag. En geografisk studie*. Meddelanden från Lunds universitets geografiska institution. Lund.

Länsstyrelsen i Östergötlands län. 1983. *Natur Kultur - miljöer i Östergötland*. Naturvårdsplan och kulturminnesprogram.

Ridderstad, A. 1917. *Östergötlands beskrivning II:I*. Stockholm.

Fornminnesregistret för Kristbergs socken.

www.sofi.se/ortnamnsregistret

Tekniska uppgifter

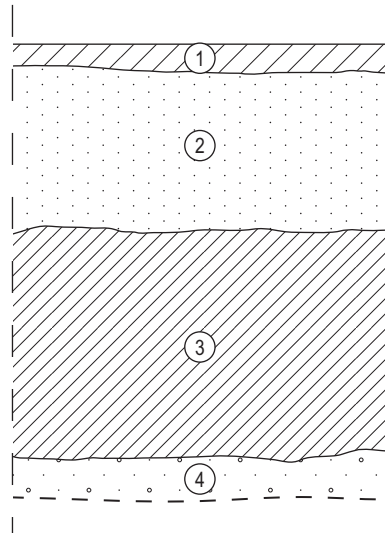
Lokal	Karlström
Socken	Kristbergs socken
Kommun	Motala
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	Kristberg RAÄ 113:1
Fastighetskartans blad	8F 9c Hållingstorp
Koordinater	X6494633, Y1463175 (mittpunkt)
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Höjdsystem	RH70
Typ av undersökning	Förundersökning i form av antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens dnr	431-1764-06
Länsstyrelsens handläggare	Annika Toll
Länsstyrelsens beslut	2006-08-09
ÖLM dnr	76/06
ÖLM projektnr	530439
Uppdragsgivare	Vattenfall Eldistribution AB
Kostnadsansvarig	Vattenfall Eldistribution AB
Projektledare	Petter Nyberg
Personal	-
Rapportarbete	Petter Nyberg
Fältarbetstid	2006-07-03
Totalt undersöktes	38,5 löpmeter
Fynd	Tillvaratogs ej
Foto	-
Analyser	-
Grafik	Petter Nyberg
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273 Rapport 2015:67 © Östergötlands museum

Bilaga 1. Ritning

Schakt 1
profil mot Ö

- 1 *Grästorv och rödbrun sand*
- 2 *Gråbrun mkt mörk mylla*
- 3 *Svart mkt sotigt jordlager med inslag av järnslag (0,05-0,10 m st), kol och lager.*
- 4 *Gråvit silt (undergrund)*

0 1m

Karlsby 3:225
Kristbergs socken
Motala kommun, Ög

Profilritning
Skala 1:20
Dnr 76/06
2006-07-03 Petter Nyberg
Renritning Lasse Norr

Under juli månad 2006 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll i samband med schaktning för ombyggnation av elnät vid Karlsby, Kristbergs socken, Motala kommun.

I ett av schakten, ca 0,5 m under nutida markytan, påträffades ett svart mycket sotigt lager med inslag av slagg, kol och tegel. Lagret var ca 0,6 meter tjockt och fortsatte in i schaktväggen i öster, väster och söder. I övrigt påträffades inget av arkeologiskt intresse.

ISSN 1403-9273

Rapport 2015:67